

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

גליון 25

פרשת יתרו תש"פ

בענין שכח יעלה ויבוא ונזכר כשעמד לפני ג' אחרונות של מוסף מה דינו

אם חשב בג' ברכות אחרונות לשחרית לא מהני מחשבתו לאפקועי מידי מוסף ועלתה לו תפלה זו למוסף.

ולמשנ"ת לכאורה דלא מהני לשנות התפלה מכפי שחשבה בתחלה א"כ גם היכא שהתחיל להתפלל ג' ראשונות של מוסף ונזכר שלא הזכיר יעלה ויבוא בשחרית קודם שהתחיל ברכה אמצעית של מוסף דגם בזה אם המשיך להתפלל תפלת שחרית אינו יוצא יד"ח שחרית, כיון דמתחילה שפתח נקבע על ג' הראשונות שם תפלת מוסף תו א"א להופכם לתפלת שחרית.

יבואר דבמשנ"ב איתא דהיכא שנזכר קודם שהתחיל בברכה רביעית של מוסף עליו להמשיך בתפילת שחרית

אמנם במשנ"ב (סי' תכ"ב ס"ק ד') כתב בשם הברכי יוסף דבכה"ג שנזכר קודם שהתחיל בברכה רביעית של מוסף שלא הזכיר יעלה ויבוא בשחרית שעליו להמשיך ולהתפלל תפלת שחרית, וז"ל שם **אכן אם כשהיה מתפלל ג' ראשונות ע"ד להתפלל מוסף נזכר שלא אמר יעלה ויבוא בתפלת שחרית בודאי יש להורות שיסיים התפלה בשל שחרית ואח"כ יתפלל מוסף, עכ"ל**, והיינו דאזכורם ג' ברכות ראשונות שפתח על דעת להתפלל בהם מוסף יגמור תפלתו לשם שחרית ועלתה לו תפלה זו לשחרית, ומבואר להדיא דלא כמשנ"ת אלא דאפי' התחיל להתפלל ג' ראשונות לשם תפלת אחת יכול לשנותה ולהופכה לתפלה אחרת.²

אמנם יש ליישב לכאורה, דמשנ"ב בשו"ע (סי' ק"ז) שאם התחיל בתפלה ונזכר שכבר התפלל שפוסק ואפי' באמצע הברכה, מבואר שאי אפשר להתפלל תפלה שחציו חובה וחציו נדבה, ומאי טעמא לענין התחיל להתפלל מוסף אפשר לגומרה לשם שחרית.

יבואר דיש לחלק בין שינוי התפלה מתפלת חובה לנדבה לשינוי התפלה מתפלת חובה לחובה

ואפשר דחלוק היכא שהתחיל תפלתו לשם חובה לשנותה לנדבה דתרי מיני תפלות הם וא"א לעשות קרבן שחציו חובה וחציו נדבה אבל תפלת מוסף ותפלת שחרית תרויהו חובה ניהו ובהו אפי' אם התחיל לשם מוסף יכול לגמור התפלה לשם שחרית משום דתרווייהו חובה ניהו, ושם תפלת מוסף הוא להוסיף עוד תפלה על התפלה הקיימת וכמו קרבן מוסף הוא להוסיף על התמיד ולהכי שפיר חשיב כתפלה אחת וצ"ע.³

² ומה שכתב המשנ"ב שימשיך להתפלל תפלת שחרית ולא יסיים בתפלת מוסף כמו שפתח ורק אח"כ יתפלל שחרית עם הזכרת יעלה ויבוא, הוא משום דאם שכח יעלה ויבוא ונזכר רק לאחר שכבר התפלל מוסף לדעת הכנסת הגדולה [המובא במג"א] אינו חוזר ומתפלל, אמנם רוב האחרונים חולקין ע"ז דחוזר ומתפלל ונראה מדברי המ"ב דס"ל דמעיקר הדין קי"ל דלא כהכנסת הגדולה וחוזר ומתפלל, אלא שאם אפשר יתפלל שוב בתנאי דנדבה משום מהיות טוב, ולדבריו בשבת ויום טוב שאי אפשר להתנות בנדבה חוזר ומתפלל, ולהכי כתב דהיכא שהוא עומד לאחר ג' ראשונות של מוסף לפני שהתחיל בברכה רביעית עדיף שימשיך בתפלת שחרית ועי"כ יצא מן הספק.

³ וכבר נודע ששאלו למרן הרב מבריסק וצ"ל בעניין התמידין קודמין למוספין במוספי שבת שאינם אלא כבשים הרי תרווייהו עולות ניהו ואיך אפשר לעבור ולהקדים המוספין לתמידין הרי הוא מקריב כבש לעולה והרי הקרבן תמיד הוא כמו קרבן מוסף ויעויין בפניני מרן הגרי"ז שהאריך הרבה בזה והביא מדודו הגאון ר' זאב צציק וצ"ל שאמר שכוונה למצוה כמו כל המצוות יש בזה וצריך לכוון לשם תמיד או לשם מוסף

נשאלתי באחד ששכח להזכיר יעלה ויבוא בתפילת שחרית של ראש חדש שעליו לחזור ולהתפלל, והוא שכח שלא הזכיר יעלה ויבוא והתחיל תפילת מוסף ולאחר שגמר את הברכה האמצעית נזכר שלא הזכיר יעלה ויבוא וחזר והתפלל תפילת שחרית מאתה חונן וסיים תפילתו, ונמצא שהתפלל עשרים ברכות ע"י שהתפלל את ברכת המוסף קודם ברכות החול, וכעת יש להסתפק מה דין אותה התפילה, האם הוא יצא ידי חובת תפילת שחרית, או שיצא ידי חובת תפילת מוסף, או שלא יצא ידי חובת שניהם.

עוד היה צד לומר דהנ"ל יצא ידי חובת שחרית ומוסף, שהרי התפלל שלש ראשונות ושלוש אחרונות ואמצעיות של חול ואמצעיות של מוסף, אמנם זה ודאי ליתא דלכל תפלה בענין ג' ראשונות וג' אחרונות וכאן שהתפלל את שני התפילות ביחד פשוט שאינו יוצא יד"ח שניהם.

יבואר דאי אפשר לשנות את תפילתו היכא שהתחיל בג' ראשונות על דעת תפלה אחת

והנה מתחילה ה"י נראה לדון דכיון דהג' ראשונות היו על דעת להתפלל מוסף לא יועיל אח"כ לשנות את תפילתו ולהתפלל תפלה אחרת, ואפי' היכא שנזכר קודם ברכה אמצעית של מוסף, מ"מ כיון דפתח בג' ראשונות אדעתא דתפילת מוסף תו אינו מועיל לשנות תפילתו.

ולכאורה יש להביא ראיה לזה מהא דאיתא בגמ' ברכות דף כ"א לענין אם התחיל להתפלל ונזכר שכבר התפלל דפוסק ואפי' באמצע הברכה, ובגמ' משמע דהטעם שאינו יכול לשנותה לנדבה הוא משום שאינו יכול לחדש בה דבר ולהכי אינו יכול להמשיך בתורת נדבה, אמנם ברי"ף שם וברמב"ם פרק י' מתפלה ה"ז משמע דבכל גוונא אינו גומר תפלתו בנדבה, והטעם הוא משום דכיון דתחילת התפלה היתה לשם חובה תו א"א להופכה לתפלת נדבה כמש"כ בטור סימן ק"ז יעו"ש, והיינו אפי' אם היה יכול לחדש בה דבר גם אינו יכול לגומרה לשם נדבה, ומשמע דטעמא משום דכיון שהתחיל על דעת תפלה אחת נקבע על ברכות אלו שם אותה התפלה, ותו א"א לשנותם לתפלה אחרת.¹

ולפי זה ה"ה בעניינינו כיון דתחילת תפלתו היתה על דעת תפלת מוסף לא תועיל מה שגמר את התפלה בתפלת שחרית, כיון שתחלת התפלה היה על דעת מוסף, ואי נימא דלא מהני לשנותה לשחרית א"כ לכאורה הרי הוא יצא יד"ח תפלת מוסף לחוד שהרי תחלת התפלה היה על דעת מוסף.

ולסברא הנ"ל דבעינן שתחלת התפלה תהיה על דעת גמרה אפשר דגם ג' אחרונות לא עלו לו דכיון דהג' אחרונות לא היו על דעת תפלת מוסף אלא על דעת תפלת שחרית א"כ גם עליהם תקבע שם תפלתו בכך ולא יצא יד"ח שני התפלות כיון דג' הראשונות היו על דעת תפלת מוסף והג' אחרונות היו ע"ד תפלת שחרית.

אכן אפשר דזה וודאי שיצא יד"ח מוסף דאי נימא שתפלה שהתחילה אדעתא דמוסף אי אפשר לשנותה לשחרית א"כ כיון שנקבעה למוסף גם

¹ ויעויין בתוס' הרא"ש ברכות דף כ"א שכתב וז"ל ואפילו אם היה רוצה לגומרה לשם נדבה לא מצינו קרבן חציו חובה וחציו נדבה, וכ"כ בשו"ע הרב סימן ק"ז וכלשונו כתב במ"ב שם ס"ק ז.

ואפשר דיש לחלק עוד דהיכא שכבר התפלל והתחיל בתפלתו על דעת שהוא חייב בה ולאחמ"כ נזכר שהתפלל, אינו יכול לחזור ולשנות את תפלתו לתפלת נדבה, דכל מה שבירך בתחלה היה ברכה לבטלה, שהרי לא היה חייב בתפלה זו ולכך פוסק אפי' באמצע הברכה, שאינו יכול לעשות מברכה לבטלה ברכה שתעלה לתפלת נדבה, אבל היכא שהתחיל בתפלת חובה שהיה בדעתו להתחיל להתפלל תפלת מוסף ונזכר שעליו לחזור ולהתפלל תפלת שחרית א"כ אותם הברכות שהתחיל לא היו לבטלה כיון דהוא היה מחוייב בהם ואינם ברכות לבטלה בזה שפיר מהני לשנותם.

ונמצא דבאמת שפיר שייך לשנות את ג' הברכות ולא אמרינן דכיון דנקבעו לשם תפלה אחת תו לא מהני לשנותם, אלא דהיכא דאותם הברכות היו ברכות לבטלה נפסדו הברכות לגמרי ותו לא מהני לעוקרם לתפלת נדבה.

ואם כן יצא לנו דבנידו"ד לענין היכא שכבר התחיל בתפלת המוסף ואח"כ המשיך בתפלת שחרית דשפיר יצא יד"ח תפלה בזה ולא אמרינן דכיון דאיכא בעל מוסף תו לא מהני לשנות תפלתו, אלא יכול לשנותו לשחרית, אבל מכל מקום אכתי מספקא לן בזה אי יצא יד"ח תפלת שחרית או מוסף שהרי סוף סוף הרי התפלל שניהם.

יבואר דלענין תפלת תשלומין הביא המשנ"ב ראייה דלא מהני לשנות תפלת חובה כמו דלא מהני לשנות מתפלת חובה לנדבה

אמנם לכא' יש להביא ראייה שאי אפשר לשנות התפלה גם מתפלת חובה לתפלת חובה אחרת מדברי המשנ"ב (סי' ק"ח ס"א) לענין תפלת תשלומין דהיכא שלא התפלל תפלה אחת הרי הוא משלימה בתפלה הבאה, שצריך להתפלל תפלה ראשונה לשם חובת השעה ותפלה נוספת לאחריה לתשלומין, ואם היפך לא יצא דאם התפלל לתפלה ראשונה לשם תשלומין ותפלה שלאחריה לשם חובה עליו להתפלל שנית לשם תשלומין דהראשונה לא עלתה לו.

ובבה"ל נסתפק במי שהתחיל להתפלל על דעת תפלת תשלומין בראשונה ונזכר לאחר שסיים לג' ברכות ראשונות שצריך להתפלל מתחילה לשם תפלת החובה אם הוא יכול להמשיך בתפלתו על דעת תפלת החובה ולצאת יד"ח של תפלת החובה, וז"ל שם ונסתפקתי אם התחיל להתפלל אותה בתורת תשלומין ונזכר באמצע והשלימה כראוי דהיינו לשם חובה אי מהני, וספיקותי היא דכיון דקי"ל דכל ברכות התפילה על הסדר נאמרו כדלקמן בסימן קי"ט אפשר דחשב עי"ז כחד ענינא ויהיה מהני עקירת המחשבה ואף דלענין כמה דברים מצינו רק דג' הראשונות חשובות כחידא אפשר לענין עקירת מחשבה לבד שאני, ולכאורה ראייה מהני"ל בסימן קי"ט ס"א אם התחיל להתפלל וכו' פוסק אפילו באמצע ברכה ואיתא בראשונים הטעם כיון שהתחילה אדעתא דחובה אין יכול לסיימה תו לשם נדבה וא"כ ה"ה בזה לא מהני עקירת מחשבתו וצריך לפסוק אותה באמצע או אולי לענין תשלומין הקילו רבנן וצ"ע, עכ"ל.

הרי מבואר דס"ל דגם בתפלת תשלומין מצדד המ"ב שאינו יכול לשנות מתשלומין לחובה אע"פ שתרווייהו של חובה, ולכא' נראה מדבריו דאינו יכול לשנות את תפלתו לשם תפלה אחרת ואפי' באופן שהתחיל בתפלת חובה ולא היתה תפלתו ברכה לבטלה, דהרי הוא היה מחוייב בתפלת תשלומין, ומ"מ אינו יכול לעקור לברכות אלו לשם תפלת החובה.

יבואר דתפלת תשלומין שונה מתפלת חובה

אכן יש לומר דגם לענין תפלת תשלומין חשיב ברכה לבטלה, והיינו דכיון דהיכא שהתפלל תחילה תפלת תשלומין עליו לחזור ולהתפלל תפלת תשלומין שוב לאחר תפלת החובה, נמצא דמשעה שהתחיל להתפלל תפלת תשלומין בתחילה הוו כל ברכותיו ברכות לבטלה ועליו לחזור ולהתפלל, ולהכי אינו יכול לשנות לאותם הג' הברכות ראשונות מברכה לבטלה לתפלת חובה.

ובלא"ה נראה דתפלת תשלומין שונה מתפלת חובה, ודמיא להא דתפלת חובה א"א להפכה לתפלת נדבה, שהרי כל התפלות כנגד תמידין

ושבו הביא מספר מחנה חיים ח"א ס"ד שיש חלות שם קרבן תמיד ושם מוסף ואם חל יליו שם מוסף אי אפשר להקריבו לתמיד והוא חידוש גדול.

תקנום וכנגד אבות תקנום כדאיתא בברכות דף כ"ו ע"ב ובאור שמוח כתב דהרמב"ם פסק לתרווייהו, אבל תפלת תשלומין כיון שעבר זמנו שוב אינו יכול להתפלל לשם מה שתיקנום כנגד תמידין, שהרי עבר זמנו בטל קרבנו וכמו שאין תשלומין לתפלת המוסף, אבל מה שתקנו כנגד אבות היינו הבקשות רחמים שבתפלה יכול להתפלל גם אחר זמנו ולהשלימו, ולהכי אם התפלל לשם תשלומין גרע טפי שאין בזה את הכנגד תמידין ולהכי אינו יכול לגמרו לשם תפלת חובה, אבל כל שהתפלל לשם הקרבן אע"פ שהתפלל לשם מוסף יכול לשנותה לשחרית כיון שסוף סוף התפלל כנגד הקרבן וצ"ע.

יבואר דהיכא דכבר התפלל תפלת המוסף אפשר דגרע טפי והוי כצר ביה ואזמניה

ומעתה ניהדר לנידו"ד דכיון דנתבאר דשפיר מהני לשנות את ג' ברכות ראשונות תפלת חובה אחת לשם תפלת חובה אחרת, וא"כ בנידו"ד שהתפלל תפלת מוסף ותפלת שחרית יחד הרי הוא יוצא יד"ח או בתפלת מוסף שהתפלל בתחלה או בתפלת שחרית שמאחר שנתכוון לשנותה לשחרית שפיר יכול לצאת בו תפלת שחרית.

יבואר שאם כבר בירך ברכה אמצעית של מוסף נקבע כבר לתפלת מוסף ואינו יכול לעשותה לשחרית

אכן היה מקום לומר דהכא מיגרע גרע ולא מהני לצאת בתפלתו יד"ח תפלת שחרית, דהכא כיון שכבר התפלל ברכה אמצעית של מוסף כבר נעשה מוסף בתפלתו ולא מצאנו שיכול לשנות את תפלתו אלא כשאמר שלש ברכות ראשונות בלבד אבל היכא שכבר אמר ברכה אמצעית אינו יכול לשנותה עוד לתפלת שחרית, וזכר לדבר דתשמישי קדושה היכא דצר ביה ואזמניה מעיקרא למיצר ביה דחל עליו קדושה, והכא נמי כיון דמתחילה היה בדעתו להתפלל תפלת מוסף וגם התפלל תפלת מוסף, תו אינו יכול לשנותו לתפלת שחרית מאחר שכבר נקבע תפלתו לשם תפלת מוסף⁴.

ומצינו בגמ' בברכות (דף י"ב ע"א) לענין היכא שהתחיל בברכה על דעת שכוסו היא כוס של יין ונזכר אח"כ דכוסו היא כוס של שכר וסיים שהכל יצא, ולדעת כמה ראשונים שם נסתפקו בגמ' היכא דסיים הברכה שלא כהוגן ותיקן בתכד"ד אם מהני תקונו ובברכות דאורייתא חוזר ומברך אבל אם סיים הברכה כהוגן מהני גם בדאורייתא, וחזינו דהיכא דסיים הברכה שלא כהוגן מגרע גרע, והכי נמי כל היכא שגמר ברכה אמצעית קבע לתפלתו הראשונה ותו אינו יכול לשנותו.

יבואר דהתפלל מוסף לשם שחרית יצא יד"ח מוסף אע"פ שהתפלל תפלה זו לשם שחרית

והנה המג"א כתב בסימן רס"ח שאם התפלל מוסף במקום שחרית היינו שטעה והתפלל בשחרית תפלת מוסף יצא יד"ח מוסף ומבואר שאע"פ שהיתה כוונתו לשחרית יצא יד"ח ולא אזלינן בתר כוונתו אלא בתר תפלתו ובתוספת שבת שם כתב דהמג"א לשיטתו אזיל דס"ל דהמחשבה אינה קובעת את הברכה אבל למש"כ דבהתחיל אתה על דעת לומר חונן צריך לגמור הברכה דחשיב ברכה של חול משום המחשבה הכי נמי אינו יכול להחשיבה למוסף הועיל שחשבה לשחרית יעו"ש ועכ"פ בגמ' הברכה כנדון דידן לכאורה נראה פשוט שאינו יכול לתקן הברכה לשחרית.

ויעוין בספר תהילה לדוד סימן רס"ח סעיף יא שכתב לענין התפלל מוסף של שבת ונזכר בתוך תפלתו שלא התפלל שחרית וז"ל ואם נזכר לאחר שהתחיל תכנת שבת לכאורה כיון דקי"ל בסי' ק"ח ס"א בלא הבדיל בראשונה והבדיל בשני' לא יצא והיינו כיון דגלה דעתו בפירוש הכונה מוקטא א"כ הכא בהתחיל תכנת שבת אפשר אף לדעת המ"א אינו יכול לחזור לישמוח משה כיון שכבר נילה דעתו, ולכאורה ה' נראה דבכה"נ ישלים לתפלת מוסף ואח"כ

⁴ ואי נמצא דגם אם התפלל מוסף במקום שחרית יצא יד"ח שחרית ואע"פ שהזכיר קרבנות המוספים בתפלתו לא מגרע את התפלת שחרית שבו ודלא כמסקנת המג"א בסימן רס"ח א"כ בזה שהתחיל מוסף לא נקבע תפלתו לתפלת מוסף, מכל מקום כל שנראה תפלתו של מוסף אפשר דסגי בזה וכמו בהבדיל בשחרית בתפלה הראשונה שנראה מתפלתו שהתפלל לשם תשלומין ברישא וצ"ע.

יבואר אם בשביל שלא להקדים מוסף לשחרית ראוי לחזור לישמח משה

ואין לומר דהמ"ב לא כתב לחזור לשחרית אלא בשביל להקדים של שחרית למוסף ולכן יחזור לשל שחרית ובנידון דידן שכבר התפלל של שחרית אלא ששכח יעלה ויבוא אפשר דבשביל הקדמת תפלה להשלים היעלה ויבוא שפיר מתפלל מוסף קודם, אלא דזה עצמו מחודש מאוד לומר שכדי להקדים שחרית למוסף יחזור לשחרית אע"פ שגורם בזה כמה ברכות לבטלה, דמאחר שאם היה גומר תפלת מוסף היה יוצא בזה יד"ח, למה יברך ברכה לבטלה בשביל ההקדמה של תפלת שחרית למוסף וצ"ע.

והנה בביאור הלכה הביא מש"כ הדרך החיים סימן ס"ז וז"ל אבל אם התפלל תפלת מוסף חלף תפלה אחרת לא יצא שהוא שקר מוחלט, וכן אפילו אם נזכר באמצע תפלת מוסף צריך לחזור לראש התפלה ולא מהני שיחזור לישמח משה, עכ"ל, ובביאור הלכה תמה בזה וכתב שם וז"ל וראיתי בדה"ח שפוסק דאפילו אם נזכר באמצע תפלת מוסף דחזור לראש התפלה ופלא הוא דהלא כתב לעיל אצל דיני יעלה ויבא דאפילו אם אמר דבר שהוא שקר מוחלט באמצע התפלה דינו כשחזר וחזר לראש הברכה או בג' אחרונות לרצה וכן ברור ובודאי יש איזה ט"ס בדבריו, עכ"ל, וכן תמה בספר תהלה לדוד יעו"ש.

ואפשר דס"ל דכדי להתפלל שחרית קודם מוסף ראוי לברך ברכה לבטלה כל עוד שהוא עומד בתוך תפלתו ועדיין לא גמר תפלתו שכל שלא יצא עדיין יד"ח מוסף חוזר להתפלל שחרית, (או דכל שהיתה מחשבתו לשם שחרית אינו ראוי לצאת בו מוסף ואם לא גמר המוסף חוזר) והא דאינו יכול לחזור לישמח משה הוא משום שכבר נעשה מוסף בתפלתו שכל שהתחיל בשל מוסף תו אינו יכול לשנותה ולעשותה שחרית, ולכן חוזר לראש התפלה, אבל כל זה הוא פלא גדול וצ"ע.

יבואר דבהתחיל להתפלל על דעת חול יכול לגומרה לשם מוסף אע"פ שכבר בירך כמה ברכות של חול

והנה בהתחיל להתפלל תפלה של חול במוסף הרי הוא מפסיק באמצע ברכה משום דתפלת מוסף אינו צריך ל"ח ברכות גם בחול וחוזר לתכנת שבת ולכאורה כיון שהתחיל התפלה אדעתא דחול וכבר בירך של חול הרי נעשה הברכה של חול וא"כ איך מחליף לשל שבת וחזינו שגם אם כבר אמר ברכת חול אכתי אינו נקבע לשל חול ויכול להחליפו לשל שבת אמנם לא קשיא מידי שמאחר שאינו צריך להתפלל של חול בזה לא נקבע הברכה לשל חול אבל בהתחיל מוסף כיון שצריך להתפלל מוסף שפיר אמרינן שאינו יכול להחליפו לשל שחרית.

בענין מי שהתפלל תפילה לשם מנחה ונזכר שכבר התפלל אם יכול שתעלה לו לערבית ובענין מי שהתפלל נעילה אם יכול לעלות לו למנחה

ושורש הספק בזה אם נימא דכוונה לשם תפלה אחרת מפסדת התפלה בדומה למה שאמרו בובחים דף ז' דהשוחט עולה לשם שלמים לא יצא ידי חובתו והשוחט עולה לשם חולין יצא ידי חובתו ומשום דאמרינן דמינה מחריב בה שלא מינה לא מחריב בה, והר"ן ב"ר פ"ד כתב האי סברא לגבי מי שתקע לחנך התינוקות שלא יצא אפי' אם התקע לשיר יצא והיינו משום דכוונה לשם מצוה אחרת אמרינן דמינה מחריב בה, וכ"כ סברא זו לענין מי שתקע תקיעה לשם תקיעה שלפניה אינו יוצא תקיעה של לאחריה יעו"ש והכי נמי יש לומר כן הכא דכוונה לשם תפלה אחרת מפסדת התפלה, או דתפלת שחרית ומנחה אינם חלוקים כלל ותפלה אחת הם ולכן לא חשיב שכיון לשם מצוה אחרת וצ"ע.

והראוני בשו"ת שואל ומשיב מהדורה א' חלק ג' סימן קע"א שנשאל במה שאירע להשואל שחשב להתפלל תפלת המוספין ביום טוב של פסח וטעה והתפלל של שחרית וחזר להתפלל תפלת המוספין ואח"כ עלה בדעתו שיצא בהתפלת שחרית שהתפלל ידי חובת מנחה כיון דהתפלל אחר חצות, וכתב שם וז"ל כיון שנתכונן בשביל מוספין הו"ל כוונה הפכית דודאי ל"מ כמ"ש הרשב"ם (כוונתו להרשב"ם בברכות דף י"ב שפירש בפתח אדעתא דברכה אחת וסיים ברכה אחרת דספיקא אם יצא יד"ח משום כוונתו לברכה אחרת), וכתב עוד ראיתי למע"כ שכתב ג"כ כעין זה, אמנם הביא דברי המג"א סי' רס"ח

יתפלל שחרית, ובוה נס התו"ש מודה שיצא ידי מוסף כיון שנתכונן למוסף וכו' עכ"ל.

יבואר כיצד היה עליו להתנהג לכתחילה באופן זה

ולענין מה היה עליו לעשות לכתחילה אם נזכר לאחר שבירך ברכה רביעית של מוסף לכא' נראה שגם אם היה הדין שיכול לצאת יד"ח שחרית בתפלה זו הרי עליו להמשיך להתפלל תפלת מוסף, שהרי אם יחזור לשחרית נמצאת ברכה אמצעית של מוסף שבירך לבטלה ולכן עדיף שיגמור תפלתו במוסף ואחר כך יתפלל שחרית, אלא דאחר שגמר מוסף הרי הוא נכנס בספק שמה אינו צריך לחזור ולהתפלל שחרית להשלים היעלה ויבוא, שהרי לדעת הכנסת הגדולה אינו חוזר ומתפלל תפלת שחרית לאחר תפלת מוסף, ומכל מקום נראה דעדיף לגמור תפלתו במוסף דלדינא כבר ביארנו שגם אחר מוסף חוזר ומתפלל שחרית אפי' במקום שאינו יכול להתנות בנדבה, ועדיף שלא לעשות ברכה לבטלה אחת בוודאי מאשר ליכנס לספק קלוש של ברכה לבטלה להכנסת הגדולה.

[ואפשר] שגם אחר שכבר בירך ברכה אמצעית כבר אינו צריך להשלים היעלה ויבוא שחיסר לדעת הכנסת הגדולה, וא"כ אינו מפסיד בזה שגמר תפלתו במוסף אבל מסתברא שכל זמן שלא גמר תפלתו עדיין לא תיקן את מה שחיסר ההזכרה בשחרית וא"כ בזה שגמר תפלתו בשל מוסף הרי הוא גורם שיחזור על של שחרית אפי' שכבר התפלל מוסף ולדעת הכנסת הגדולה הוא ברכה לבטלה].

יבואר דאם התפלל מוסף במקום שחרית כל זמן שלא סיים תפלתו חוזר לתפלת שחרית אפי' אם כמה ברכות יהיו לבטלה

אמנם יעויין במשנ"ב (סי' רס"ח ס"ק י"ז) שכתב בהא דאם בתפלת שחרית התפלל בטעות תפלת מוסף, שכתב דלא יצא יד"ח תפלת שחרית שהרי הזכיר המוספין בתפלתו אבל יצא יד"ח תפלת מוסף, ועליו להתפלל של שחרית אחר המוסף, ועל זה כתב במשנ"ב שאם התפלל מוסף במקום שחרית אם נזכר קודם שעקר רגליו פוסק בכל מקום שעומד ומתחיל מישמח משה, ומבואר דאף שאם יסיים תפלתו במוסף יצא יד"ח מוסף מ"מ כשנזכר באמצע חוזר לשחרית, ומבואר דטפי עדיף לחזור לשחרית אע"פ שכבר גמר בתפלתו את ברכת מוסף, ודלא כמשנ"ת שאחר שכבר בירך ברכה אמצעית של מוסף תו אינו יכול לתקנו לשחרית.

אכן אכתי אפשר לקיים דברינו דהתם שאני כיון דמתחילה שהתחיל הרי היתה תפלתו על דעת תפלת שחרית להכי עדיף לחזור לשל שחרית אע"פ שגורם בזה ברכה לבטלה משא"כ בנידו"ד שתחלת כוונתו היה למוסף אפשר דאינו חוזר לתפלת שחרית שהרי כבר נקבע למוסף.

ראינו להביא כאן דברים שנאמרו בזמן אחר באותו הענין להשלמת הדברים

יש לעיין במי שטעה והתפלל שחרית אחר חצות היום אם תעלה לו אותה תפלה לתפילת מנחה אע"פ שכוונתו היה לשחרית מ"מ כיון שלא יצא בתפלתו יד"ח שחרית שהרי עבר זמנה תעלה לו אותה תפלה למנחה או דכל שהתפלל לשם שחרית אינו יכול לעלות לו למנחה.

וכן יש להסתפק אם התפלל ערבית בסוף הלילה ואחר שהתפלל נתברר לו שהתפלל אחר שעלה עמוד השחר אם תעלה לו אותה תפלה לשחרית שיוצא בה בדיעבד גם קודם שתנן החזמה או דכיון שהתפלל אותה תפלה לשם ערבית א"א שתעלה לו לשחרית.

וכן מי שהתפלל מנחה סמוך לשקיעת החמה אחר פלג המנחה ונזכר שכבר התפלל מנחה אם יכול שתעלה לו אותה תפלה לערבית מפלג המנחה שהרי יכול לעשות כר' יהודה דס"ל דזמן תפלת ערבית מפלג המנחה ואע"פ שבכל יום הרי הוא מתפלל מנחה סמוך לשקיעת החמה כרבנן מ"מ כתב בשו"ע סימן רל"ג דבדיעבד אם התפלל ערבית מפלג המנחה יצא וגם בשעת הדחק הרי הוא מתפלל ערבית מפלג המנחה, ובוה שהתפלל מנחה שנית הוי ברכותיו לבטלה אפשר שתעלה לו לערבית והוי כבדיעבד וצ"ע.

ס"ק ח' שכתב שיצא ידי מוסף אף שנתכוין לשחרית, ומע"כ ראה דברי הפרמ"ג שנתקשה בזה, ובאמת העיקר כדברי הפרמ"ג דבכה"ג לא יצא, וראי' מדברי הר"ן פ"ד דר"ה לענין תקיעות דבת מינה מחריב בה וא"כ אדרבא תפלה שראויה להיות בעת ההוא מחריב בה כל שלא נתכוין לה וכו', עכ"ל, ומבואר בדבריו דס"ל דכוונה אחרת לשם תפלה אחרת מחריב בה ולא מהני.

והנה מש"כ שם דהפמ"ג נתקשה בזה והעיקר כהפמ"ג דלא יצא הנה בפמ"ג שם כתב דתליא בספיא דהש"ס בפתח בחמרא וסיים בשיכרא והיינו דכל שהתחיל לברך על דעת ברכה אחת וסיים ברכה אחרת נסתפקו בהש"ס לדעת רש"י אם יצא יד"ח והכי נמי כיון שכיון תפלתו לשם תפלה אחרת אפשר דלא יצא אמנם בשו"ע סימן ר"ט פסק בכה"ג דיצא בדיעבד והכי נמי מספיא אינו חוזר ומתפלל וצ"ע במש"כ דהעיקר כהפמ"ג.

יבואר שהמתפלל מוסף לשם שחרית יצא יד"ח מוסף

והנה בשו"ע סימן רס"ח ס"ו כתב וז"ל הטועה בתפילת שבת והחליף של זו בזו אינו חוזר, וי"א שאם החליף של מוסף באחרת או אחרת בשל מוסף חוזר עכ"ל, ובמג"א הוסיף בזה דהיכא דהתפלל מוסף לשם שחרית אף שלא יצא יד"ח שחרית דהיינו אחרת בשל מוסף מ"מ יצא יד"ח מוסף, ולכאורה מבואר להדיא מדברי המג"א דאפי' שהתפלל לשם שחרית מ"מ עולה לו למוסף כיון שאינו יכול לצאת שחרית בזו התפלה עולה לו למוסף וא"כ אפשר דה"ה בכל המתפלל לשם תפלה שאינה יכולה לעלות לו שכבר עבר זמנו שפיר עולה לו לשם תפילה אחרת, וצ"ע מ"ש מתפילת תשלומין שהתפלל תחלה קודם תפלת החובה שאין אנו אומרים שתעלה לשם תפילת ערבית.

ונראה בזה דיש לחלק בין היכא שבא לשנות תפילת שחרית למוסף לשאר תפילות שרוצה לשנותן זה מזה, דהיכא דשינה משחרית למוסף מהני כיון דהתפילה מצד עצמה נוסחתה היא תפילת מוסף ואף שהתפלל לשם שחרית מ"מ עולה לו לשם מוסף, משא"כ בתפילת תשלומין דכיון שהתפלל לשם תשלומין אין יכול לשנותה לשם תפילה אחרת שאין נוסחתה מורה שתפלת חובה היא שהרי נוסח התפלה שוה בהם.

ולכאורה יש להביא ראייה מוכרחת דכל שהתפלל תפלה לשם תפלה אחרת יכול לעלות לו לשם תפלה אחרת אם אותה תפלה שנתכוון אליה עבר זמנה או אינו צריך להתפלל אותה, דהנה אם התחיל להתפלל מוסף ונזכר שלא אמר יעו"י בשחרית או שלא התפלל שחרית כלל כתב בברכי יוסף דיכול לשנותה לשחרית והובאו דבריו בשערי תשובה (סי' תכ"ב סק"ב), ובמ"ב שם סק"ד, ומבואר דאע"פ שהתחיל להתפלל לשם מוסף יכול לגמור התפלה לשם שחרית, וא"כ ה"ה היכא דהתפלל כבר שחרית ורוצה לצאת בה ידי תפלת ערבית וכדומה ג"כ יצא יד"ח דמ"ש מקצת תפלה מכל התפלה, שהרי התחיל להתפלל תפלת חובה ונזכר שכבר התפלל מפסיק באמצע תפלתו משום שאינו יכול לעשותו לנדבה משום שתחלת התפלה לא היה לשם נדבה הכי נמי אם לא היה אפשר לשנותו לשם תפלה אחרת גם באמצע תפלתו אינו יכול לשנותו ופשוט, וכל זה דלא כהשואל ומשיב הנ"ל.

יבואר שהמתפלל לשם תשלומין לא יצא יד"ח תפלה אחרת

אמנם לכאורה יש להביא ראייה להיפך דהנה לגבי תפלת תשלומין קיי"ל שצריך להתפלל תפלת חובה קודם תפלת תשלומין ואם התפלל לשם תפלת תשלומין לפני תפלת זמנה לא יצא יד"ח וחוזר ומתפלל שנית כמבואר בגמ' ברכות דף כ"ו ובשו"ע סימן ק"ח, ויעויין במ"ב שנחלקו בזה אם לא מוכחי מילתא מכח תפלתו שהתפלל תפלת תשלומין קודם אם יצא יד"ח, ועכ"פ מבואר כמה מגדולי האחרונים ס"ל דכל שהתפלל לשם תשלומין לא יצא, ולכאורה כיון שלא יצא יד"ח תשלומין שתעלה לו תפלתו לשם תפלת זמנה ומבואר דכל שלא היה כוונתו לשם התפלה שצריך להתפלל לא עלתה לו תפלתו, וצ"ע.

ואפשר דתפלת תשלומין שאני שאינה תפלה כשאר התפלות וכל שנתכוון לשם תפלת תשלומין לא עלתה לו תפלה שחייב בה, אבל אם נתכוון לתפלת חובה ואותה תפלה שנתכוון אליה לא היה זמנה בשעת התפלה אפשר שתעלה לו לתפלה אחרת, וצ"ע בטעמא דמילתא.

אמנם לכאורה יש להביא ראייה דכל שהתפלל לשם תפלה אחת אינו יכול לעלות לשם תפלה אחרת, דהנה המשנ"ב (סימן רל"ג בביה"ל ד"ה דהיינו) כתב וז"ל ובספר סדר זמנים כתב לענין דיעבד כשמתפלל אחר שקיעה שיתפלל על תנאי אם הוא עדיין יום יהיה נחשב לתפילת המנחה והתפלה שיתפלל אחר צה"כ יהיה לשם ערבית ואם עכשיו לילה יהיה תפילה זאת עולה לו לשם תפילת ערבית והשניה שיתפלל אח"כ יהיה לתשלומין בשביל מנחה דחובה קודמת לתשלומין וכדלעיל וכו', עכ"ל. ומבואר מדברי הסדר זמנים דבעי' ב' תנאים, האחד לענין התפילה שמתפלל מיד דאם יום הוא הרי הוא מתפלל לשם מנחה, ואם לילה הרי הוא לשם מעריב, וגם בתפילה השניה צריך להתנות דאם התפילה הראשונה היתה מנחה עכשיו מתפלל מעריב, ואם הראשונה היתה מעריב עכשיו מתפלל לשם תשלומין, ולכאורה יל"ד אמאי בעי' כלל תנאי לתפילה הראשונה הא לפמש"כ ממונ"פ אם עתה יום הרי הוא עולה ממילא לשם תפילת מנחה ואם עתה לילה הרי הוא עולה ממילא לשם מעריב, ומשמע דכל שהתפלל לשם תפלה אחת אינו עולה לו לשם תפלה אחרת, ושואל אי"ז אלא לרווחא דמילתא אבל באמת בדיעבד אי"ז מעכב.

יבואר אם התחיל בזמן תפלה ונסתיים הזמן באמצע תפלתו אם יצא יד"ח

אמנם בעיקר דברי הסדר זמנים לכאורה צ"ע דהיאך יכול להתפלל בזמן ביה"ש על תנאי הא שמוא בתוך תפלתו יגיע זמן תפילת מעריב ולא אהנו תנאו מידי דממונ"פ אי"ז לא מנחה ולא מעריב, ובאמת שיש לדון אם כל תפילה אזלינן בתר זמן התחלת התפילה או דבעי' כל התפילה בתוך זמנה, ובמג"א סי' ק"י מבואר דבעינן כל התפילה תוך זמנה דכתב דאם לא מצי להתפלל כל תפלתו תוך הזמן יתפלל חביונו ומבואר דלא מהני שרק תחילת התפילה תהיה בתוך הזמן וכן מבואר בלשון השו"ע סימן רל"ב ס"א שכתב שאם אין שהות ביום לגמור י"ח ברכות השו"ע אינו אומר אלא ג' ברכות יעו"ש.

ובערוך השולחן שם הוכיח דסגי בתחילת התפילה תוך זמנה מדברי התוס' בברכות דף ז' דאמר' התם שבלעם היה יודע לכוון זמן כעסו של הקב"ה ונתכוון לקלל באותו זמן והקשו התוס' דהא זמן כעסו של הקב"ה הוא רגע כמימריה ומה יכול תוך זמן זה לקלל, ובתי' אחר תירצו התוס' דסגי בתחילת הקללה תוך הזמן, ומכאן הוכיח הערוך השולחן דבתפילה מהני תחילתה בתוך הזמן דמדה טובה מרובה, אבל עכ"פ מדברי השו"ע הנ"ל מבואר לא כן, וא"כ צ"ב מאי כוונת הסדר זמנים שיתנה הא שמוא תוך כדי תפלתו יגיע זמן מעריב, וצ"ע.

וכה"ג יש להקשות על מה שכתב הצ"ח הובא בגליון הרעק"א שו"ע או"ח סימן פ"ט דמי שלא התפלל שחרית עד חצות ועדיין לא עבר החצי שעה אחר חצות שאינו יכול להתפלל מנחה, וס"ל דהא דאין מתפללין מיד אחר חצות הוא משום ספיא שמוא עדיין לא הגיע חצות, וכתב דלפ"ז יכול להתפלל שחרית בתנאי שאם הוא עדיין קודם חצות הוא מתפלל לשם שחרית, ואם הוא אחר חצות הרי תפלתו לשם מנחה יעו"ש, ולכאורה גם בזה יש לעיין הרי אפשר שיתחלף הזמן באמצע ובוה לא יצא אפי' באחת מתפלותיו שהרי לא התפלל כל התפלה של שחרית בזמן תפלת שחרית וכן לא התפלל כל תפלת מנחה בזמן מנחה וצ"ע.

אמנם אפשר דכוונת הסדר זמנים הוא דיתנה אם יגמור תפלתו ביום הרי הוא עולה לתפלת מנחה ואם לא יגמור תפלתו ביום הרי הוא מתפלל לשם ערבית, ואע"פ שאפשר שהתחיל תפלתו ביום מ"מ שפיר עולה לו תפלתו לערבית שהרי יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה, ולפ"ז ע"כ מובן שצריך להתנות גם על תפלה הראשונה משום שאפשר שזמן התפלה תתחלף באמצע תפלתו, ובוה לא יצא יד"ח אפי' תפלה אחת מתפלותיו, וא"כ אכתי אפשר לנו עדיין לקיים משנ"ת בברכי יוסף דכל שהתפלל לשם תפלה אחת שפיר עולה לו לשם תפלה אחרת.

אמנם גם בזה יש עדיין לומר דגם כשנתחלף זמן התפלה באמצע תפלתו יצא ד"ח גם בלא תנאי כיון דסוף סוף אם לא גמר תפלתו בזמן תפלת מנחה אינו עולה לו לתפלת מנחה א"כ תעלה לו לשם תפלת ערבית מפלג המנחה, והגם שבתחלת התפלה נתכוון לשם תפלת מנחה והיה אפשר שתעלה לו, מ"מ כיון דסוף סוף לא עלתה לו תפלה זו לשם מנחה שפיר תעלה לו תפלה זו לערבית ואכתי צ"ב אמאי צריך תנאי וצ"ע.

יבואר דמי שהתפלל ערבית מבעו"י מפלג המנחה ולא ידע שהוא עדיין

יום לא יצא יד"ח ערבית

והנה פשוט דהנה בשולחן ערוך אורח חיים סימן רס"ג סעיף י"ד איתא וז"ל
אם ביום המעונן טעו צבור וחשבו שחשיכה והדליקו נרות והתפללו
תפלת ערבית של שבת ואח"כ נתפזרו העבים וזרח חמה, א"צ לחזור
ולהתפלל ערבית אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה, ואם יחיד הוא
שטעה בכך, צריך הוא לחזור ולהתפלל תפלת ערבית, עכ"ל, ובמשנה ברורה שם
ס"ק נ"ה כתב וז"ל ה"ה בחול נמי דינא הכי כיון שהוא נוהג תמיד להתפלל
מעריב בזמנו כרבנו והיום בטעות התפלל, עכ"ל, ומבואר דכל שרגיל להתפלל
ערבית בלילה לא עלתה לו תפלת ערבית מפלג המנחה אלא כשנתכוון לזה
אבל בלא"ה לא עלתה לו לתפלת ערבית אע"פ שתפלתו תהיה לבטלה וא"כ
בנידון דידן מוכרח להתנות שאם לא יעלה לו למנחה הרי הוא מתפלל לשם
ערבית שאם לא יתנה לא תעלה לו לערבית ממילא כיון שעדיין לא הגיע זמן
תפלת ערבית ורוצה שתעלה לו תפלתו לערבית מפלג המנחה, בזה לא מהני
אלא בנתכוון לזה ופשוט.

והעירוי למש"כ במג"א סימן ק"ח ס"ק י' שנסתפק באחד שהתפלל ערבית
מפלג המנחה וזכר שעדיין לא התפלל מנחה אם יכול להתפלל
מנחה אחר שהתפלל ערבית משום שיכול להתפלל תשלומין של מנחה וא"כ
אכתי זמן תפלת מנחה היא ומסיק שיתפלל מנחה קודם שקיעת החמה יעו"ש.

ולכאורה צ"ב אמאי לא יצא יד"ח מנחה כיון שהיה צריך להתפלל מנחה וצ"ל
דכל שעשאו ללילה תו אינו יכול להתפלל מנחה ולכן גם אינו יוצא
יד"ח מנחה במה שהתפלל ערבית.

אמנם לפ"ז קשה איך יכול להתפלל מנחה אחר שעשאו ללילה בזה שהתפלל
ערבית וצ"ע.

יבואר שגדר תפלת נעילה הוא הוספת תפלה ביום התענית

והנה בשבט הלוי ח"ד סימן י"ג נשאל לעניין מי שנדרם ביו"כ עד סמוך
לערב והתפלל נעילה ולא התפלל מנחה, וכתב שם שיצא יד"ח מנחה
כיון שהיה צריך להתפלל מנחה ולא נעילה, ולהכי לא יצא יד"ח נעילה, ולנעילה
ס"ל דאין תשלומין לנעילה, וכמו שמבואר מכל הראשונים בברכות דף כ"ו
יעו"ש.

והנה לעניין מש"כ דלא יצא יד"ח נעילה אע"פ שהתפלל לשם נעילה היינו
טעמא משום שענין תפלת נעילה גדרה וענינה שהיא תפילה נוספת על
תפילות היום כדאיתא בירושלמי תענית פרק ד' ה"א וז"ל "ומניין לנעילה אמר
רבי לוי גם כי תרבו תפילה אינו שומע מיכן שכל המרבה בתפילה נענה", ולפ"ז
כל שלא התפלל מנחה אי אפשר לו להתפלל נעילה שגדרה של תפלת נעילה
הוא תפלה נוספת על הג' תפלות של היום.

וכן מדוקדק בלשון הרמב"ם פרק א' מהלכות תפילה וז"ל כן תקנו תפלה
אחר תפלת מנחה" סמוך לשקיעת החמה ביום התענית בלבד כדי
להוסיף תחנה ובקשה מפני התענית, וזו היא התפלה הנקראת תפלת נעילה
כלומר נעלו שער שמים בעד השמש ונסתרה לפי שאין מתפללין אותה אלא
סמוך לשקיעת החמה, עכ"ל.

ולפ"ז אם היה בידו להתפלל תפילה אחת או מנחה או נעילה, לכאורה הוא
תלוי בפלוגתא המג"א והדגול מרבבה בסימן רפ"ו אם מי שהיה סופק
בידו להתפלל או מנחה או מוסף אם יתפלל מנחה משום שהוא תדיר, או
שיתפלל מוסף משום דמנחה יש לו תשלומין בערבית ומוסף אין לו תשלומין,

והכי נמי מנחה הוא תדיר לגבי נעילה ויש לו תשלומין בערבית ונעילה אין לו
תשלומין בערבית למשנ"ת דאין תשלומין לנעילה, ולכאורה תליא בפלוגתא
דהמג"א והדג"מ הנ"ל, אמנם למשנ"ת דאי אפשר להתפלל נעילה כל זמן שלא
התפלל מנחה פשוט שיתפלל מנחה שהרי אי אפשר לו להתפלל נעילה קודם
שיתפלל מנחה.

ולפ"ז נראה דמי שלא התפלל שחרית ביו"כ וצריך להשלימו אחר מנחה
שיתפלל קודם נעילה שתפלת נעילה הוא אחר כל התפלות של היום
על אף שתפלת נעילה הוא בזמנה ותפלת תשלומין הוא שלא בזמנה, ואפשר
שאם יתפלל תשלומין שחרית אחר נעילה נמי מהני משום דסוף סוף הרי
התפלל תפלה נוספת על תפלות היום, ופשוט שאם לא התפלל שחרית ואינו
יכול להשלימו דבדואי יתפלל נעילה דמ"מ עתה הוא תפלה נוספת על מה
שהוא חייב להתפלל.

אמנם במש"כ דיצא יד"ח מנחה אע"פ שהתפלל לשם נעילה ודמי לשחרית
ומוסף שיוצא יד"ח שחרית אע"פ שהתפלל לשם מוסף, לכאורה יש
לענין ולומר דנעילה כיון שגדרה תפלה לקבלת התענית אינה כשאר התפלות
ולא דמי לשאר תפלות חובה ומאחר ותפלה אחרת היא ואינה תפלת חובה
כשאר התפלות, א"כ אם התפלל לשם תפלת נעילה תו אינו יוצא בו ידי חובת
תפלת מנחה וצ"ע.

והנה היה נראה לפרש דהא דשאני תפלת תשלומין מתפלות אחרות שאם
התפלל לשם תשלומין לא יצא יד"ח תפלת זמנו משא"כ אם נתכוון
לשם תפלה אחת יוצא יד"ח תפלה אחרת היה אפשר לומר דהא כל התפלות
כנגד תמידין תקנום וכנגד אבות תקנום כדאיתא בברכות דף כ"ו ע"ב אבל
תפלת תשלומין כיון שעבר זמנו שוב אינו יכול להתפלל לשם מה שתיקנום
כנגד תמידין, אבל כנגד אבות היינו בקשת רחמים ובוזה יכול להתפלל גם אחר
זמנו ולהשלימו ולהכי אם התפלל לשם תשלומין גרע טפי שאין בזה את הכנגד
תמידין אבל כל שהתפלל לשם הקרבן אע"פ שהתפלל לשם שחרית יוצא
שפיר ידי חובת מנחה כיון שסוף סוף התפלל כנגד הקרבן וצ"ע.

ולפ"ז כיון שתפלת נעילה אינו כנגד הקרבן אלא בקשת רחמים ולאפושי
ברחמי מתפללים נעילה, ולהכי אם התפלל לשם תפלת נעילה לא יצא
יד"ח תפלת מנחה.

והעירוי דלפ"ז אם התפלל תשלומין ברישא שלא יצא יד"ח תפלת זמנה אינו
אלא את החלק בתפלה שנתקנה כנגד תמידין אבל את החלק
בתפלה שהוא בקשת רחמים שפיר יצא יד"ח וא"כ אם ישכח להתפלל אח"כ
תפלת זמנו ויצטרך להשלימו והרי בתשלומין ליכא אלא משום בקשת רחמים
וכמשנ"ת א"כ בזה לא יצטרך להשלימו שהרי כבר התפלל את הבקשת רחמים
על ידי שהתפלל תפלת תשלומין ברישא שאת החלק הזה של התפלה שפיר
יצא יד"ח והוא פלא וצ"ע.

אמנם יש לומר שאי אפשר לחלק ולצאת חלק מחיוב תפלה דידיה דהיינו
שבמקום שמחוייב להתפלל תפלה שלימה שהוא כנגד הקרבן לא יצא
גם החלק שהוא משום רחמים וצ"ע.

שוב ראיתי שכ"כ בחכמת שלמה בשו"ע סימן תרכ"ג שאם נתכוון לנעילה לא
יצא יד"ח מנחה והביא ראיה מתשלומין שכל שנתכוון לתשלומין לא
יצא יד"ח תפלת זמנה יעו"ש.

בענין שלוחי מצווה אינם ניזוקין היכא דלא שכיח הזקא

דרובן ממיתין פוסק, והעתיק טעם זה בביאור הלכה שם (ס' ק"ד ס"ג),
ובשולחן ערוך כתב דין הלכה זו וכתב עוד בשם הירושלמי דמ"מ גם בנחש אם
הוא הולך לנגדו ונראה שהוא כועס פוסק.

וראיתי בשם מרן הגריש"א זצ"ל דיתכן שהיום צריך תמיד להפסיק כיון דאינו
יכול לכוון כשנחש כרוך על עקבו ואם אינו יכול לכוון אם לא יפסיק
בדבור יכול גם להפסיק בדבור לצורך זה.

והנה לכאור' קשה דבגמ' בשבת (דף קכ"א) איתא דשקצים ורמשים שדרכן
להמית מותר לחלל שבת בכל דרך להורגן אפי' אינם רודפים אחריו
דהוי חשש סכנת נפשות, אך נחשים שאין דרכן להמית מותר לדרוס עליהם

נמסר בירחי כלה דליקוד - ירושלים בראשות הרב הגאון רבי אליעזר הפטר שליט"א יום ב' לס' יתרו תש"פ

איתא במשנה בברכות (דף ל') 'אפי' המלך שואל בשלומי לא ישיבנו ואפי'
נחש כרוך על עקבו לא יפסיק', [ומבואר ברבנו יונה שם דכל זה הוא
בהפסק בדיבור אבל בהפסק בהליכה דהיינו ללכת למקום אחר ולנערות שם
מותר, ובביאור הלכה הביא מהגר"א שכתב דהליכה נמי הוי הפסק לדעת
השו"ע יעו"ש], ובגמ' (דף ל"ג) אמרינן 'לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק',
ומבואר דיש חילוק בין נחש לעקרב והיינו טעמא כמש"כ הרמב"ם בפירוש
המשניות והרע"ב שם דרוב נחשים אינם ממיתים ולכן אינו פוסק, אבל עקרב

לפי תומו אפי' שכוונתו להמיתו, וכן נפסק בשו"ע (סי' שט"ז ס"י), ובראשונים מבואר בדריסה לפי תומו ליכא מלאכה דאז' כיון דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה אך כיון דמ"מ איכא איסורא דרבנן להכי לא שרו אלא אם כן הוא דורסן לפי תומו, דלא מינכר בכך שעבר על דבריהם.

ופשוט דכל שאינו יודע אם הוא נחש הממית או אינו ממית אע"פ שרוב נחשים אינם ממיתין מכל מקום אין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב ומחללין שבת גם באיסור דאורייתא.

ולכא' קשה דלענין תפלה נתבאר דאסור לו להפסיק אם נחש כרוך על עקבו, וסמכין ארובא שאינן ממיתין ומ"ש דלענין שבת כל שפסק ממיתין מותר גם לעבור איסור דאורייתא כיון דאין הולכין בפיקו"נ אחר הרוב.

יבואר חילוק הקוב"ש בין תפלה לשבת דבתפלה הוא עוסק במצווה ושלוחי מצווה אינם ניזוקין

ובקובץ שיעורים פסחים דף ח' ע"ב) ביאר דהטעם דהעומד בתפלה אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק דכיון דלא שכיחא הזיקא דרוב נחשים אינם מזיקין א"כ אסור לו להפסיק דהוא הרי עוסק במצווה ושלוחי מצווה אינם ניזוקין מלבד היכא דשכיח הזיקא [ולכן בעקרב פוסק] וכמבואר בגמ' בפסחים שם דהיכא דשכיח הזיקא שאני, ולפ"ז י"ל דבשבת שאינו עוסק במצווה אע"פ דלא שכיחא הזיקא מותר לו לעבור גם על איסור דאורייתא משום חשש סכנה.⁵

וכ"כ בשו"ת שואל ומושיב מהדורה קמא חלק א סימן רנד ליישב קושיית השואל אמאי לא יפסיק והרי אין הולכין בפיקו"נ אחר הרוב, וז"ל אמנם בגוף קושיית הרב הג"ל לפע"ד ל"ק דבאמת תמוה הא דאמרו דעקרב פוסק והא שומר מצוה לא ידע דבר רע והרי דעת המהר"ל דבבב"ב ד"ה ש"ס קטלנית דשומר מצוה לא ידע דבר רע ועיין ח"ץ ז"ל סי' א' והרי שלוחי מצוה אינם ניזוקין מכ"ש במקיים מצוה, וצ"ל דכל דשכיח הזיקא שאני ולא סמכין על הנס וכדאמרו בקידושין דף מ' אף באינו בעל בחירה, ולפ"ז כל דעפ"י רוב אינו נושך שוב שייך שומר מצוה לא ידע דבר רע ולכן אינו פוסק, עכ"ל.

יבואר כיצד הדין בעוסק במצוות כיבוד אר"א לענין הזהירות מסכנה שאינה מצויה

והנה לדברי הקוב"ש י"ל ע"כ יצדק הדין במי שעוסק בקיום מצוות כיבוד אר"א ובתוך כך הוא רואה לפניו נחש האם גם בזה נימא דאינו צריך להפסיק ולסמוך על כך שהוא שליח מצווה ולא ינוק, אמנם שם לכא' מותר לו להורגו כיון דמה שאמרו שלא יפסיק בתפלה הוא משום דאין כבודו של הבורא יתברך שיפסיק בתפלתו לענין אחר, וא"כ בכבוד אב ואם דליכא חסרון בהפסקה בעת שעוסק בכבודם ועכ"פ כדי להרוג נחש בוודאי אין בזה חסרון כבודם ולהכי שרי לו להפסיק כדי להורגם, ובפרט שזהו רצונם של אביו ואמו, ואה"נ אם יהיה חסרון בכבודם בזה אסור להפסיק במקום דלא שכיח הזיקא משום דשלוחי מצוה אינם ניזוקין.

קושיא מדוע לענין שבת אינו נחשב כעוסק במצווה מחמת מצוות עשה דשבתון

ומעתה יש להקשות בתרתי חדא במקום שיש חשש שממיתין שמותר להורגם באיסור דאורייתא הרי הוא עוסק במצוות עשה דשבתון שהוא מצווה לשבות וא"כ אכתי נימא דהוא עוסק במצווה באותו הזמן ושלוחי מצוה אינם ניזוקין.

⁵ וידידי הגאון ר' ישראל אדלשטיין שליט"א אמר דלפי זה יש ליישב קושיא אחרת, דהנה במשנה בברכות (דף י"א:) נחלקו ב"ש וב"ה כיצד קורין ק"ש דלכ"ש בערב כל אדם יטה ויקרא ובבב"ב יעמוד, ולכ"ה קורין בין ביושבין ובין עומדין, ואמרין שם 'אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והייתי לקרות כדברי ב"ש וסיכנתי בעצמי מפני הליסטים, אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה', ולכא' צ"ב דמשמע דאם היתה ההלכה כדברי ב"ש היה עושה כדין במה שהיטה עצמו לקרוא כב"ש אע"פ דהיה זה במקום ליסטים ומשמע דרק משום דעשה שלא כבית הלל אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך, ולכא' כיצד היה מותר לו להכניס עצמו לסכנה. ולדברי הקובץ שיעורים י"ל דשם היה זה מקום דלא שכיח הזיקא ומשום כך היה מותר לו להסתכן מעט כיון שהוא עוסק במצווה ועל כך אמרו לו שהוא לא היה עוסק במצווה שעבר על דברי ב"ה.

וכן קשה מ"ט מותר להרוג המזיקין שאינם ממיתין לפי תומו דרך הליכתו שהתירו איסור דרבנן דמלאכה שאינה צריכה לגופה במקום היוק הרי הוא עוסק במצוות עשה דשבתון שהוא מצווה לשבות וא"כ אכתי נימא דהוא עוסק במצווה באותו הזמן ויחזור האיסור דרבנן למקומו כיון דהוא עוסק במצווה וודאי לא ינוק וכמו בעומד בתפלה אמרין ליה שלא יפסיק שהרי בטוחים אנו בהבטחת חז"ל ששלוחי מצוה אינם ניזוקין.

יבואר דמ"ע דשבתון אינה 'איסור עשה' אלא קיום מצוות עשה

והיה אפ"ל דמצוות שבתון אינה מצוות עשה אלא איסור עשה, שאינה מצווה עשה כמו תפילין וציצית שמקיים בכל רגע אלא איסור עשה שאמרה התורה שאסור להפסיק מלשבות, וא"כ אינו חשוב כעוסק במצווה בכל רגע אלא דאם אינו שובת עבר על איסור עשה דשבתון וא"כ אינו חשוב כשלוחי מצוה.

אמנם ברמב"ם פ"א משביתת יום טוב הל"ב כתב כל השובת ממלאכת עבודה באחד מהן הרי קיים מצות עשה, שהרי נאמר בהם שבתון כלומר שבות, ומבואר דביו"ט איכא קיום מצות עשה, וכמו כן צריכים לומר גם גבי שבת כן, ואם כן גם בשבת איכא מצות עשה דשבתה, וכבר נודע שיש להוכיח שהוא קיום מצוה ולא איסור עשה מהא דאמרו דשריפת קדשים אינו דוחה יו"ט שאין עשה דוחה ל"ת ועשה והרי אם אינו אלא איסור עשה א"כ אינו אלא כשני לאווין שכתבו התוס' ריש יבמות דעשה דוחה שני לאווין וע"כ דשבתון הוא קיום עשה ובוזה אין עשה דוחה ל"ת ועשה.

יבואר אם אפשר לומר דהותרה שבת אצל פקוח נפש ועכ"פ באיסור דרבנן אפשר דהותרה לכולי עלמא וא"כ לא מבטל עשה דשבתון ואין

לומר דהא דמותר להרוג בשבת שקצים ורמשים דמוקי באיסור דרבנן אע"פ שלכאורה שלוחי מצוה אינם ניזוקין והרי הוא עוסק בשבתון אפשר לומר חכמים התירו את האיסור בזה ואין כאן איסור כלל דהותרה שבת לצורך כך, וכן אי נימא דהשבת הותרה אצל פקוח נפש כמש"כ הרא"ש בפ"ח דיומא בשם מהר"ם מרוטנבורג ולהכי שרי לחלל השבת לצורך פקוח נפש, אבל נראה לכאורה דאע"פ שהשבת הותרה אבל אינו מקיים שבתון בזה דסוף סוף לא שבת בשבת וא"כ אמאי לא נימא בזה שלוחי מצוה אינם ניזוקין.

וכן כתב הגרש"י בכתובות סימן ד' בשם הגרש"ש ליישב הא דמצינו דמותר להכניס עצמו לאונס בריש פ"ק דכתובות ומאיידך מצינו בכמה דוכתי דגם להכניס עצמו להיתר דפיקו"נ אסור וכדאי' בשבת י"ט ע"א דאין מפליגין בספינה ג' ימים לפני השבת ויש מהראשונים שם עי' בבב"ב מ"ב ובשו"ע סי' רמ"ח שביארו הטעם משום דחיישי' שמא יבוא לידי פקו"נ ויצטרך לחלל שבת וכן היכא דאישתפוך חמימי דינוקא קודם מילה ואם ימולו אותו יצטרכו אחר המילה לחלל שבת ולהחם לו מים איכא ראשונים עי' בבב"ב מ"ב שבת דף קל"ד ע"ב דס"ל דמבטלין מצות מילה וחזו' מכ"ז דאסור להכניס עצמו לידי היתר דפיקו"נ, אמר בזה הגרש"ש דיש בזה נפק"מ בין מכניס עצמו לביטול עשה או מכניס עצמו לאיסור ל"ת דלהכניס עצמו לאיסור ל"ת מותר כיון דבשעה שיעבור יאה לו היתר דפיקו"נ בין אי פקו"נ הוי הותרה או דחוי' ונמצא דגורם לעצמו לעבור על ל"ת בהיתר ובוזה ליכא איסור כלל משא"כ במצוות עשה אסור לו להכניס עצמו להיתר דפיקו"נ ומשום דאף דכשעובר אח"כ על העשה אין עושה איסור מ"מ אין לו קיום העשה ואסור לאדם שיכניס עצמו למצב שיתבטל קיום עשה ומשום"ה בשבת דיש גם מ"ע דשבייתה אסור לו להכניס עצמו להיתר דפיקו"נ משא"כ בסוגיין דהוי רק ל"ת מותר להכניס עצמו לפיקו"נ.

יבואר האם הדין דשלוחי מצווה אינם ניזוקין הוא בכל עוסק במצווה או רק במצווה שעוסק בה בפועל כפי

ומעתה ניהדר לקושיין דכיון דאיכא עשה דשבתון בשבת ונתבאר דא"י"ז איסור עשה אלא מצוות עשה שמקיים בכל שעה, א"כ מ"ט אינו חשוב כעוסק במצווה שנאמר דאסור לו לעבור על איסור דרבנן להרוג את הנחש אע"פ דהוי מלאכה שא"צ לגופה משום דשלוחי מצוה אינם ניזוקין וכן אין לו לעבור על איסור דאורייתא במקום שיש רוב שאין כאן חשש של פקו"נ שהרי שלוחי מצוה אינם ניזוקין והבטחה זו אוסרת עלינו להתעסק בהצלה שצריך לעבור על איסור תורה.

בענין אם בעוסק במצוה בשב ואל תעשה אם פטור מן

המצוה

וכן יש לעיין בהאי דינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה אם להר"ן דס"ל דרך עוסק במצוה פטור מן המצוה אבל מקיים מצוה אינו פטור מן המצוה אם המקיים מצוה בשב ואל תעשה אבל אם יעשה מצוה האחרת תתבטל מצוה הראשונה שעוסק בה האם יש בזה הפטור של עוסק במצוה, כגון הלבוש בתפילין שהוא חייב בשאר מצוות וכלשון הר"ן דאטו מי שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו פטור מכל המצוות, מ"מ אי מתרמי ליה מצווה שעליו משום כך להוריד את התפילין כמו לעזור לחולה בבית המרחץ וכדו' אפשר שהוא פטור מן המצוה משום דכלפי מצוה שהיא גורמת לבטל המצוה שעוסק בה חשוב עוסק במצווה, וצ"ע.

יבואר אם מי שלא התפלל נעילה מחמת חולשת התענית ביוה"כ אם חשיב כעוסק במצוה לפטור מן התפלה

ושמעת' הוראה מהגאון ר' נתן גשטטנער זצ"ל והוא כתוב בספר להורות נתן חלק ה' סימן מ"ב אות י"ב וז"ל ומעתה נראה לומר דזה שנחלש ונרדם על ידי התענית המצוה שהרי הוא עוסק במצוות עשה דענייתם את נפשותיכם ומחמת קיום מצוה זו הוא נטרד מלהתפלל נעילה וליכא עליו חובת תפלת נעילה כלל, ומה אם שלוחי מצוה שבליילה הם נחים פטורין מן הסוכה ואע"ג דבאותה שעה אינו עוסק במצוה ומ"מ פטור הואיל דאיכא טירחא לישן בסוכה מכל שכן האי גברא שמקיים בכל רגע וענייתם את נפשותיכם ועסק עיניו זה גורם לבטלו מתפלת נעילה פשיטא דהוי בגדר עוסק במצוה דפטור מן המצוה, ואין זה דומה למי שיש לו אבדה בתוך ביתו דחייב הואיל דהוי רק עושה מצוה ולא עוסק בהתם שמירת האבדה בביתו אינו מטרידו כלל מן המצוה אבל הכא הלא המצוה דעיניו שהוא מקיים היא היא המחלשות ומטרידו מלהתפלל נעילה וא"כ זה שנרדם ולא התפלל נעילה הוי בגדר עוסק במצוה דפטור מן המצוה וממילא אין עליו חיוב תשלומין כלל, דעיניו יוה"כ פ' הרי הוא בגדר עוסק במצוה דפטור מן המצוה ולכן אינו צריך להשלים תפלת נעילה שלא התפלל.

כמה ראיות דמצוה שמקיים בשב ואל תעשה אינו פטור מן המצוה

ויש להביא ראיה מהא דאמרו דאין עשה דשריפת קדשים דוחה ל"ת ועשה של יום טוב והרי בלא"ה אינו דוחה שהרי עוסק במצוה דשבתון ופטור ממצוה שתבטלנו ממצות שבתון, ואפשר דאצטריך לנשים שאין להם עשה דשבתון ומכל מקום אינו דוחה הל"ת דהלאו אלים כמש"כ התוס' בקדושין דף ל"ד אבל כבר ציין הרעק"א שם שהריב"א בחולין דף קמ"א פליג בזה וס"ל דכל מי שאין לו עשה שפיר דוחה העשה דשריפת קדשים את הלאו של יום טוב וצ"ע.

ושמעת' להביא ראיה מהא דאמרו ביבמות דף ו' איש אמו ואביו תיראו דהנה בגמ' יבמות דף ו' ע"א הוכיחו דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת מהא דתניא יכול יהא כיבוד אב ואם דוחה שבת ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כולם חייבים בכבודי, מאי לאו בבונה וסותר וטעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמורו הא לאו הכי דחי, ומשני לא לאו דמחמר, והיינו דלאו דמחמר דאינו אלא לאו, לולי קרא הו"א דשרי משום דעשה דכיבוד אב דוחה ל"ת דמחמר, והקשו הראשונים הרי מחמר יש עליו נמי עשה דשבתון וא"כ אכתי תיקשי אמאי לולי קרא הו"א דשרי לשמוע לאביו לעבור בלאו דמחמר הרי אין עשה דוחה ל"ת ועשה, וכתבו התוס' ליישב כיון דעשה דכיבוד הוקש לכבוד המקום ס"ד דעשה דשבתון אינו עומד כנגדו, וכ"כ הרשב"א והריטב"א, ולכאורה אכתי קשה למאי אצטריך קרא דאיש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו לומר דעשה דכיבוד אב אינו דוחה שבת הרי הוא עוסק במצוות עשה דשבתון וממילא פטור ממצות כבוד אב וע"כ דכל שעוסק במצוה בשב ואל תעשה אינו פטור מן המצוה.

אמנם להתוס' דס"ל דגם העוסק במצוה קיומית פטור מן המצוה אלא דבאפשר לקיים שניהם אינו פטור מן המצוה א"כ למאי אצטריך קרא דכיבוד אב אינו דוחה לאו דמחמר והרי הוא עוסק במצוה דשבתון ואינו יכול לקיים שניהם.

והיה מקום ליישב דכל מה דאמרין דשלוחי מצווה אינם ניוזקין אינו אלא בעוסק במצווה בפועל, ובוזה הובטח לנו ששומר מצוה לא ידע דבר רע, ומשום כך מותר לו להכניס את עצמו לסכנה היכא דלא שכיח הויקא, אבל במצוה שמקיימה בלא מעשה אלא בשב ואל תעשה לא נאמר בה הכלל של שלוחי מצווה אינם ניוזקין, דהא חזינן כמה שניזוקו גם בדברים שלא שכיחי אע"פ שהיו לבושים בציצית ומזוזה בפתחם, וע"כ דרך מצווה שהוא עוסק בה בזה אמרין דשלוחי מצווה אינם ניוזקין.

אכן יש לדחות ראיה זו שהרי המקיים מצוות ציצית וניזוק לא המצוה גרמה לו הנזק ומה שאמרו שלוחי מצווה אינם ניוזקין היינו שהמצוה לא תגרום לו הנזק וא"כ אפשר שגם בציצית אם לבישת הציצית יכולה לגרום לו נזק דלא שכיח הויקא בוודאי גם מצוות ציצית היא בכלל שומר מצוה לא ידע דבר רע ולא ינזק מן המצוה, וא"כ הוא הדין בעשה דשבתון שאם אינו עושה מלאכה כדי לקיים המצוה דשבתון אע"פ שיש חששא דהויקא מכל מקום שלוחי מצווה אינם ניוזקין ובוודאי לא ינזק מחמת המצוה.

אמנם יש להביא ראיה מהא דמאכילין ביוה"כ את החולה אע"פ שרוב צדדים שאינו פקוח נפש מכל מקום לא אולין בתר רובא והרי הוא עוסק במצוות וענייתם את נפשותיכם ושלוחי מצווה אינם ניוזקין ולמה חיישינן גם לספק רחוק של פקוח נפש ביוה"כ, ומבואר דבעינן עוסק במצווה בפועל כפיס כדי להיות בכלל ההבטחה של שלוחי מצווה אינם ניוזקין.

וצ"ע שהרי מקרא מלא דבר הכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע ומשמע דגם שומר מצוה ונזהר מאיסורים דהיינו שמירת המצוה וצ"ע.

יבואר מה דחששו טפי באכילת מרור לקפא יותר מאכילתו כל השנה

והנה מה שחששו במרור משום קפא והצריכו להטבילו בחרוסת ולא חששו באכילת מינים אלו בכל השנה, כתב הרא"ש דבמצוה חששו יותר, ובספר לחם שמים להיעב"ץ הקשה דאדרבא במצוה אין צריך לחשוש כל כך משום דשלוחי מצווה אינו ניוזקין, ויעיין במרור וקיעה הובא במקרא קדש ח"ב סימן נ"ב שלא חששו אלא במצוה, וכן בד' מוסות שחששו בהסיבה דידהו שלא יסב על ימיו אפי' באיטר שלא יארע תקלה על ידי מצוה.

אמנם צ"ב שהרי אמרו שלוחי מצווה אינו ניוזקין וא"כ למה חששו שיארע תקלה על ידי מצוה הרי מובטחים אנו שלא יארע תקלה במצוה.

ואיתא בחולין (דף ז'): א"ר אלעזר דם ניקוף מרצה כדם עולה. אמר רבא בגדול ימין וביניקוף שני, והוא דקאזיל לדבר מצוה. ובמהרש"א הקשה וז"ל מקשים והא אמרין שלוחי מצווה אינו ניוזקין לא בהליכתו ולא בחזירתו, יעו"ש מה שיתיר בזה.

ובטעמא דקרא פרשת חיי שרה כתב וז"ל ויבא אברהם לספוד וגו' פירש"י שעי' בשורת העקדה מתה שרה ויל"ע הא קי"ל שלוחי מצוות אין ניוזקין ולמה סבבו מן השמים שתמות ע"ז, וכן קשה בשבת ק"ח ה' חלקי ממת' בדרך מצוה, וקשה לומר דכל הני חשיב שכיח הויקא, ונראה דהא דשלוחי מצווה אינו ניוזקין היינו דהמצוה לא תגרום להם שום הויקא אבל אם הגיע זמנו למות בלא"ה א"כ אדרבה זכות הוא לו שמסבבין מן השמים מיתתו ע"י מצוה דהוי כמוסר נפשו על קדוש ד', והא דפרקי בקדושין ל"ט ב' במעשה דאמר לו אביו עלה לגן והבא לי גוזלות ונפל ומת ופרקינן והא שלוחי מצווה אין ניוזקין ולא משני כה"ג צריך לומר דמשני האמת דבמקום דשכיח הויקא אין סומכין ע"ז עכ"ל.

ואפשר לומר לפ"י דחכמים חששו שיארע מי שניזק בזמן עשיית מצוה מדברי סופרים ולא משום שהמצוה תגרום לו נזק דזה דבר שלא יתכן כלל אלא שהיה צריך לינוק בלא"ה ועזרוהו שיהא בזמן מצוה אבל חלושי השכל יוציאו לעו על המצוות ולכן נזהרו מאוד שלא לעשות המצוה באופן שיוכל לבוא לידי נזק.

ודומה למש"כ המסלת ישרים שמדת חסידות צריך לזהר שלא יצא תקלה מתחת ידו ויעיין פרק ב' שכתב וז"ל נמצאת למד שהבא להתחסד חסידות אמיתי צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם, ולפי התנאים המתלולים להם לפי העת לפי החברה לפי הנושא ולפי המקום, ואם הפרישה תוליד יותר קידוש שם שמים ונחת רוח לפניו מן המעשה יפרוש ולא יעשה, או אם מעשה אחד במראיתו הוא טוב, ובתולדותיו או בתנאיו הוא רע, ומעשה אחד רע במראיתו וטוב בתולדותיו הכל הולך אחר החיתום והתולדה שהיא פרי המעשים באמת, ואין הדברים מסורים אלא ללב מבין ושכל נכון, כי אי אפשר לבאר הפרטים שאין להם קץ, וה' יתן חכמה מפני דעת ותבונה.

ומעשה דר' טרפון יוכיח (ברכות י'): שהחמיר להטות כב"ש ואמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל, אף על פי שמחמיר היה, וזה שענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל היה ענין כבוד לישראל מפני המחלוקת הגדולה שרבתה ביניהם, וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם, הנה קיומה של תורה שגמר דין זה ישרא בכל תוקף לעד ועלולמי עולמים ולא יחלש בשום פנים שלא תעשה תורה חס ושילום כשני תורות, ועל כן לדעת המשנה הזאת יותר חסידות הוא להחזיק בבית הלל אפילו לקולא מלהחמיר בבית שמאי. וזה לנו לעינים לראות אי זה דרך ישכון אור באמת ובאמונה לעשות הישר בעיני ה', עכ"ל.

וצריך לומר דנפ"מ באמר לו אביו קודם השבת לעשות לו דבר שיצטרך להתעסק עמו עד שבת וזוהו אינו עוסק אלא בכבוד אב ולכן אצטרך קרא וצ"ע.

אמנם אי נימא דעוסק במצוות כבוד אב פטור ממצות שבתון א"כ היה להם

לתרין שהיה עוסק במצוות כבוד אב מבערב שבת וליכא אלא ל"ת ומדלא תירצו כן נראה מדבריהם שהעוסק בכבוד אב אינו פטור משיבתו משום שאתה ואביך חייבים בכבוד המקום ובריא"ז פרק אלו מציאות הביא מחלוקת בזה וא"כ שפיר הרי הוא עוסק בשבתון כשנכנס שבת ופטור מכבוד אב וצ"ע.

פרשת יתרו - זבחי אלוקים רוח נשברה

וכתב החזו"א באגרות ח"א מכתב ג' בהא דאמרו אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה המיתה שבכאן הוא הטיה מפשוטו של חיים לעומקו של החיים לתוך תוכו של החיים כל שהאדם מרבה בשבירת המדות מרבה חיים כי שבירת המדות היא הריגת החיים השטחיים ומיתה של היצר הממלא את כל הגוף הוא החיים המוליך בדרכה של תורה מדות המשחתות רבות הנה והם עצמו ובשרו של האדם והממית אחת מהן המית את עצמו ומקצת עצמו ככל עצמו, עכ"ל, ונמצא דכל שממית אחת מהמדות והרצונות הרי הוא ממית עצמו וזוהו האדם זוכה בדיון שהוא בכלל זבחי אלוקים רוח נשברה וזוהו הוא בכלל זבח תודה ושם דרך אראנו בישיע אלוקים.

והנה כתיב ביהזקאל ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמייך ואומר לך בדמייך חיי ואמרו חז"ל שהוא דם פסח ודם מילה הובא ברש"י פרשת בא ומבואר דבדם פסח ומילה נגאלו אבותינו ממצרים והוא משום שבדם פסח ומילה הקריבו ישראל עצמיותם לד' יתברך, וזוהו שנותן האדם מעצמו ומקריב רצונותיו על מזבח ד' וזכה לגאולה וישועה ולכן באלו המצוות דייקא יצאו ישראל ממצרים.

ושמעתי שהגאון ר' חיים קרייזט זצ"ל סיפר באסיפה של צדקה שהיו שם כמה אילי הון שביקש מהם שיוילו מכספם לצדקה, וסיפר שהיה בעת צרה בזמן המלחמה שרצו להוציאו להורג והתפלל להקב"ה בלבו שיוכור לו מה שנתן מטות תקופה ארוכה לאורח שקראו לו ר' ישעיה מעשה בחדרו כשלמד אצל בעל חובת התלמידים, והוא היה ישן על גבי רצפת הבית ומיד נושע וניצל ממות שאמר הגסטפו לקחתו להרגו ביער והחיל שלקחו להרגו ריחם עליו וירה באויר ואמר לו לברוח וניצל, ואמר שכדי לזכות לישועות צריך לשבור מעצמו ולשבור השדרה ולישן על הרצפה כדי שהקב"ה יושיעו בעת צרה.

וזה מה שנתבאר שמי שמקריב משלו ונותן ממה שרוצה בו זוכה שיתקבל לרצון לפני ד' וזוהו זכה לכל הטובות. **ושמעתי עוד שמרן הגרא"ל זצ"ל** אמר לאחד שהתעכבו כמה מבנותיו בשידוכים שיעשו כל אחד מבני ביתו ויותר משלו בכל יום והקב"ה יחון אותם, וכך נהגו מידי יום במשך ארבעה חדשים, ובעזה"ת נתארכו כל בנותיו בזה אחר זה.

בשמים מחשיבים מעשים של צעירים

הג"ר אברהם קלמנוביץ זצ"ל שהיה ממקורביו הגדולים של החפץ חיים נתלווה אליו פ"א לפעול בענין שמירת ש"ק להשפיע על בעלי חנויות יהודים שישגרו חנויותיהם בשבת כדת של תורה ואכן הצליחו בשליחותם והשפעתם פעלה לטובה, לאחר תקופה מאותו מעשה כשבאחד הימים שהה הרב קלמנוביץ במחיצת מרן החפץ חיים באכסניא אחת בעיר וילנא וזכה ללון אתו בחדרו, דפק יהודי אחד בדלת חדרו של הח"ח בשעת ליל מאוחרת וביקש בתחנונים שהח"ח יעיתר בתפלה ויברכו על אשתו המקשה בלדתה לכששמע הח"ח את בקשתו של היהודי אמרו לו שועד הישיבות שרוי במצוקה כספית קשה ושיגש כעת לרב שוב ז"ל ממנהלי ועד הישיבות וירים את תרומתו למען הועד היהודי סבר וקיבל, אמנם לאחר כשעתיים שב על עקבותיו בבהילות

ויקה יתרו עולה וזבחים לאלוקים וגו' וברמב"ן כתב וז"ל ואמר עולה וזבחים לאלוקים, בעבור שיתרו עדיין לא ידע ה', כי משה אמר אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים וגו' ויצילם ה' (לעיל פסוק ח), אבל יתרו הקריב לאלוקים. וככה לא ימצא בכל הקרבנות שבתורת כהנים, כאשר אפשר בע"ה (ויקרא א ט). עכ"ל.

ובספר נחל קדומים להחיד"א כתב שנרמז בפסוק זבח לאלוקים יחרם בלתי לד' לבדו שהקרבנות אינם אלא לד' שהוא שם הויה ברוך הוא ואל תאמר שיתרו הקריב לאלוקים ועל זה אמר הכתוב וגר לא תונה ולא תלחצנו שאל תונה אותו משום שעדיין לא הכיר שם הויה ברוך הוא.

ובחתם סופר כתב וז"ל הנה הרמב"ן כ' שהיתה זאת סעודת מילת יתרו כי חתן דמים הוא, וכ"כ בס' רבינו בחיי, ולפע"ד נרמז זה בקרא שנמול ביומו דכתיב ויקח עולה וזבחים לאלוקים וזהו תימה כי לא נמצא שם אלקים אצל קרבן בשום מקום דכתיב בפרשת משפטים זבח לאלוקים יחרם בלתי לה' לבדו, והרמב"ן הרגיש בזה, ולפע"ד ליישב דהנה הטעם ע"ד הפשוט שלא ישחט עולה או זבח כ"א לשם ה' הוא מטעם כי במדת הדין לא יתקבל הקרבן כלל כי נפש החוטאת היא תמות דוקא ולא יתכפר לו בעולה וזבח כ"א במדת הרחמים, אמנם המל עצמו הרי הוא כאילו הקריב נפשו לה' ושפיר יתקבלו קרבנותיו אפילו לפני אלקים, ואתי שפיר דכתיב הכא שם אלקים ומוכח שהיה יום מילתו של יתרו ואכלו הסעודה היות לכבוד המילה, עכ"ל.

וכן איתא בזהר שמות פרשת משפטים דף קח עמוד א' וז"ל כתיב (תהלים נא) כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה, וזבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה, כי לא תחפוץ זבח, וכי לא בעי קודשא בריך הוא דיקרבון קמיה קרבנא והא איהו אתקין לגבי חייבא קרבנא דיקרבון ויתכפר להו חוביהו, אלא דוד לקמי שמא דאלקים אמר וקרבנא לא קרבין לשמא דאלקים אלא לשמא דיו"ד ה"א וא"ו ה"א דהא לגבי דינא קשיא מדת הדין לא מקרבין קרבנא דכתיב (ויקרא א) אדם כי יקריב מכס קרבן ליי', ליי' ולא (ויקרא ה א) לשמא דאלקים, וכי תקריב קרבן מנחה ליי', זבח תודה ליי', זבח שלמים ליי', ובנין כך כיון דדוד מלכא לגבי אלקים אמר, אצטרך למכתב כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה דהא לשמא דא לא מקרבין אלא רוח נשברה דכתיב זבחי אלקים רוח נשברה, קרבנא דאלקים עציבו ותבירו דלבא, כו' עכ"ל.

ומבואר דקרבן לאלוקים הוא בשבירת עצמותו ושבירת רוחו, וזוהו זכה גם במדת הדין, וכמו שכתב החתם סופר דהקרבן אינו עולה לרצון אלא במדת הרחמים אבל שבירת עצמו עולה לרצון גם במדת הדין.

ודרשו רז"ל בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף נג ב) הוזהב את יצרו ומתודה עליו כאלו כבדו להקב"ה בשני עולמות בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר (תהלים נ) זבח תודה יכבדני ושם דרך אראנו בישיע אלקים, עכ"ל. ואפשר לפרש שכל הוזהב את יצרו הרי הוא זוכה לישועה משום שבדין הוא זוכה שכל השובר עצמו הרי הוא זוכה בדיון וזה שאמר ושם דרך אראנו בישיע אלוקים שהוא מדת הדין.

והתחנן לפני מרן הח"ח שהמצב החמיר יותר והרופאים כבר התייאשו.

כששמע הח"ח דבריו אמר כך, חז"ל אמרו על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על חלה נדה והדלקת נר היינו שמירת ש"ק, חלה אמר הח"ח בודאי היא שומרת שבתקופה ההיא רובן ככולן הקפידו על כך, נדה הרי זה שגג בכרת והיזד בלאו ולפי דברי הגמרא בגלל זה לא מגיע לה מיתה, אמר הח"ח והמשיך כנראה שהבעיה היא בנוגע לשמירת ש"ק ופנה ליהודי הלז ושאלו על כך והוא אכן השיב שהם אמנם שומרים שבת אבל רק עד כמה שהוא יודע ומתמצא בהלכות שמירת שבת ומה שהוא לא יודע אין הם שומרים, אמר לו הח"ח ראשית תקבל על עצמך שתקח מלמד שילמד אותך משנה ברורה הלכות שבת שתדע היטב את כל הדינים כדת מה לשמור.

לאחר שהלה קיבל על עצמו לעשות זאת מכאן ולהבא המשיך מרן הח"ח ואמר לו אמנם בנוגע למצבה כעת לא יעזור לה הבטחות על להבא צריך זכויות של שמירת שבת שהיו כבר עד עתה ובדבריו זאת פנה אל הג"ר אברהם קלמנוביץ ואמר לו רבי אברהם לך יש זכויות של מצוות שמירת ש"ק ששקנעת יהודים רבים לסגור חנויותיהם בוא כעת ותקנה את זכויותך אלו לזכותה של אשת יהודי זה, **רבי אברהם ששמע את דברי הח"ח מואן להסכים לכך** כיון שאשתו היתה חולנית גדולה באותם ימים ולא רצה לוותר על זכויותיו למען אחרים בעוד שהוא עצמו זקוק לזכויות אלו עבור אשתו החולה ופנה לח"ח בטענה מדוע שאיתן את זכויותי הלא אתה הייתם הפועל העיקרי באותן זכויות ואני רק התלוויתי אליהם שהחפץ חיים יתן את זכויותיו שלו, אולם הח"ח התעקש שדווקא רבי אברהם יתן והסביר לו **באומרו בשמים מחשיבים מעשים של צעירים** אני כבר יהודי זקן וטרנשה אבל אתה עדיין צעיר עם דם של צעיר וזכויותך יותר בעלות דרגה, בלית ברירה הסכים הרב קלמנוביץ והח"ח הקנה בקנין סודר לאותו יהודי את הזכויות של ש"ק מרבי אברהם קלמנוביץ עבור אותה מקשה לילד ומיד אח"כ ילדה בנקל.

אמנם הרב קלמנוביץ עדיין לא היה רגוע ושלם עם המעשה הזה ובהזדמנות הראשונה שהוא הגיע להגאון **רבינו חיים עוזר גרודינסקי זצ"ל** בוילנא שח לו את כל המאורע כשהוא מתרעם מדוע הח"ח לקח בדוקא ממנו את זכויות הש"ק ולא נתן את שלו כששמע הגר"ח ע"ג גופא דעובדא אמר לרבי אברהם הרב קלמנוביץ אינני מבין אותך אתה רואה יהודי שעומד ועושה חשבון בגלל איזו עבירה אשה פלונית עומדת למות והוא פוסק שבגלל עוון נדה היא לא תמות ואח"כ מחליט שזה בגלל חילול שבת ולוקח ממך את זכויותך ומקנה אותם בקנין סודר עם יהודי כזה אתה מתעסק יש לך עוד שאלות עליו הלא תבין שמוזכר כאן בדברים שלא מובנים לנו בכלל ומה לך מתפלא.

והזיזן מכאן את גודל זכותם של מי שנלחם מלחמת ד' ומי שעדיין היצר מטרירו וגובר על יצרו, מעשים כאלה יש להם זכויות מיוחדות שהם גם עולים במדת הדין לפניו יתברך.

לעילוי נשמת

הרב ר' שרגא פייבל בן ר' צבי קנול זצ"ל
ולב"ע כ"א שבט תשע"ב

ניתן להשיג מידי שבוע: י-ם רוסטה בבהמ"ד 'חניכי הישיבות רוסטה' רח' זכרון יעקב 6, בבית רבינו שליט"א רח' פתח תקוה 3. **נוה יעקב** בבהמ"ד חניכי הישיבות רח' וקטור ילויס. **פ"ב** ביישיבת 'בימ"ד עליון' רח' קושניר 17, בבית רבינו שליט"א רח' האדמור"ר מקוק 5, בכולל 'חליכות משה' בקומת חברון מדפי מורשה ודעת בתיבה של הרב קולודצקי, בבהמ"ד 'שנה הלכות' רח' הרב הרצוג 9. **במיל** 3126877@gmail.com. **לבירורים על מקומות נוספים ולשאר עניני הגליון** ניתן להשאיר הודעה בתא קולי טל' 03-6761305 שולחו # 3920 וכן במילי הג'ל.